

”Jag tyar icke mer, Karl Oskar ”
En analys av karaktären Kristina med koppling till Yvonne
Hirdmans genusteori

Alva Lagnander

Maja Doyle

Examensarbete 15hp
Ämneslärarprogrammet
Institution för individ och samhälle
Vårterminen 2025

Arbetets art: Examensarbete 15 hp, Ämneslärarprogrammet

Titel: ”Jag tyar icke mer, Karl Oskar ” - En analys av karaktären Kristina med koppling till Yvonne Hirdmans genusteori

Engelsk titel: ”I can’t take it anymore, Karl Oskar ” - An analysis of the character Kristina with connection to Yvonne Hirdmans gender theory

Sidantal: 32

Författare: Alva Lagnander, Maja Doyle

Handledare: Johan Revelj

Examinator: Elin Almér

Datum: 10 april 2025

Sammanfattning

Inledning och syfte:

En av Sveriges kändaste romanserier, utvandrarsviten skriven av Vilhelm Moberg utgör tillsammans med en ny filmversion grunden för den här studien. Det är den svenska emigrationen under 1800-talet som står i fokus och teman som könsroller, identitet, familj och tro är övergripande. Studien har som syfte att analysera de olika verken och se om och hur genusordningen och genuskontraktet från Yvonne Hirdmans teori kan identifieras.

Metod:

Studien använder en kvalitativ, komparativ metod för att analysera Vilhelm Mobergs Utvandrarsvit och Erik Poppes filmadaption från 2021 utifrån Yvonne Hirdmans genuskontrakt. Fokuset ligger på Kristinas gestaltning och hur den förändrats i de olika versionerna. Genom litterär analys jämförs händelser. Vi kommer även analysera karaktärerna och använda den analysen som verktyg för att upptäcka hur genus och könsroller speglas. Analysen kombinerar Christer Ekholms epikanalytiska begrepp med Ed Sikovs filmiska begrepp för att identifiera skillnader och likheter mellan verken samt hur genusordningen framträder i olika kontexter.

Resultat:

Resultatet visar att både romanerna och filmadaptionen präglas av genuskontrakt, men den stora skillnaden ligger i berättelsens perspektiv. Mobergs böcker har ett mer traditionellt berättargrepp där både Karl Oskar och Kristina skildras medan filmen fokuserar på Kristinas upplevelser. Kvinnliga karaktärer får en större plats i filmversionen, vilket förändrar berättelsens ton och tematik. Genom Hirdmans teori kan vi se hur både romanerna och filmen har spår av tydliga uppdelningar av könsroller och en hierarki.

Diskussion

I vår diskussion kom vi fram till att vi hade förväntat oss mer skillnader än vad vi fick fram. Detta med tanke på de stora samhälleliga förändringar som skett mellan versionernas tillkomst. Vi kom fram till att genuskontraktet fanns i både versionerna och att det största skillnaden är perspektivet. Metoden och de teorier vi använt oss av fungerade väl, men Ekholm och Sikov kunde tagit mindre plats då detta slutligen blev mer av en hjälp för oss i analysens första stadie. Det är viktigt att fortsätta ta upp frågan om genus, synliggöra och diskutera i både nya och äldre verk.

Abstract

One of Sweden's most famous novel series, *The Emigrants*, written by Vilhelm Moberg, together with a new film version, forms the basis of this study. It is the Swedish emigration during the 19th century that is in focus and there are themes such as gender roles, identity, family and faith throughout the stories. The study aims to analyze the different versions and see if and how the gender order and gender contract, from Yvonne Hirdman's theory can be identified. The Study uses a qualitative, comparative method to analyse Vilhelm Moberg's *The Emigrants* and Erik Poppe's film adaptation from 2021 based in Hirdmans gender contract. The focus is mainly on Kristina's portrayal and how it has changed over time. Through literary analysis the scenes are compared. We will also analyze characters and use it as tools to discover how gender and gender roles are reflected. It will help to identify parts of Hirdman's theory. The analysis combines Christer Ekholm's epic analysis concepts with Ed Sikovs cinematic concepts to identify differences and similarities between the works and how the gender order appears in different contexts. The results show that both novels and the film adaptation are characterized by gender contracts, but the major difference lies in the perspective of the story. Moberg's books have a more traditional narrative approach where both Karl Oskar and Kristina are portrayed, the film focuses more clearly on Kristina's experiences. Female characters are given a larger place in the film version, which changes the tone and theme of the story. Through Hirdmans theory, we can see how both the novels and the film have traces of clear divisions of gender roles and hierarchy. In our discussion, we came to the conclusion that we had expected more differences than we found. This is because of the major societal changes that have occurred between the creation of the versions, especially since we have had a gender perspective in focus. We came to the conclusion that the gender contract was present in both versions and that the biggest difference is the perspective. The method we used worked well, but Ekholm and Sikov could have taken less space as this was primarily a help to us. It is important to continue to raise the issue of gender, make it visible and discuss it in both new and old books and movies.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställningar	2
3. Bakgrund	2
3.1 Vilhelm Moberg	3
3.2 Filmatisering av "Utvandrarna" och "Nybyggarna" 1971-2972	4
3.3 Kristina från Duvemåla 1995	4
4. Tidigare forskning	4
4.1 Utvandrarerna förr och nu - en jämförande studie om genus och etnicitet i filmerna.	4
4.2 Stereotypa könsroller frodas på film	5
4.3 Mobergland: personligt och politiskt i Vilhelm Mobergs utvandrarserie.	5
4.4 Arping och Williams - Litteraturvetenskap ur ett genusperspektiv feministisk litteraturteori	6
5. Teori	6
5.1 Epikanalytiska begrepp av Christer Ekholm	6
5.2 Filmiska begrepp av Ed Sikov	7
5.3 Yvonne Hirdmans teori genusordning och genuskontraktet	7
5.3.1 Genusordning	8
5.3.2 Genuskontraktet - en vidare utlagd del av genusordningen	9
6. Metod och urval	10
7. Analys och resultat	11
7.1 Berättarnivåer och röst	11
7.2 Modern Kristina	12
7.3 Kristina och Karl Oskar	15
7.4 Kristina och offentligheten	18
7.5 Kristna Kristina	21
7.6 Den framstående kvinnan	24
8. Diskussion	27
Referenslista:	32

1. Inledning

Vilhelm Mobergs *Utvandrarsvit* (1949-1959) är en av Sveriges mest kända historiska romaner. Under åren som gått sedan originalen publicerats har flera nya adaptationer tillkommit. Romanerna skildrar den svenska utvandringen till Amerika under 1800-talet och läsaren får ta del av resan som flera svenska familjer gör. Huvudkaraktärerna är det gifta paret Kristina och Karl Oskar Nilsson och "Gladan" Ulrika. I romanerna får vi även följa och lära känna Karl Oskars bror Robert och hans vän Arvid, Kristinas morbror Danjel med familj och den gamla damen Fina Kajsa vars son Karl Petter redan emigrerat till Amerika. Karaktärerna genomgår en kamp för att överleva och de stöter på flera utmaningar under sin emigration och i det nya hemlandet. Berättelsen präglas av teman som könsroller, identitet, familj och tro. Skillnaderna mellan kvinnor och män är tydlig och det gör detta verk till ett intressant studieobjekt för en analys.

Filmen från 2021 är en modernare tappning. Det finns vissa delar som visar på en annan syn på genus än vad böckerna vittnar om. Den moderna filmatiseringen ger oss möjlighet att utforska hur könsroller och maktrelationer har förändrats sedan Mobergs tid, och hur kvinnornas och männens roller i familjen och samhället tolkas i en nutida kontext. Att analysera originalverken och den moderna filmversionen skapar en möjlighet att synliggöra hur berättelsen om utvandringen till Amerika omtolkas för att tala till en helt ny publik, där frågor om jämställdhet och genus står i fokus.

Det finns två äldre filmadaptioner av romanerna från 1970-talet och de har analyserats i olika studier men filmen från 2021 är ännu till stor del utforskad. Det saknas en fördjupad analys av hur Mobergs berättelser tolkas och förändras i denna moderna filmatisering, särskilt ur ett genusperspektiv. Centrala teman som relationer, tro, familj och könsroller utgör i den här uppsatsen grund för analysen. Hur dessa teman skildras genom genus- och maktperspektiv ger oss ytterligare insikter om hur kvinnor och män gestaltas i migrationen. Hur genusrelaterade frågor och förändringar i könsroller återspeglas i romanerna och filmatiseringen från 2021 kommer att ge oss djupare förståelse för Mobergs verk. Genom att analysera hur denna berättelse återberättas och har förändrats i en nutida kontext kan vi

förstå hur vi idag förhåller oss till vårt förflutna, och hur historien används för att tolka samtiden. Detta gör arbetet inte bara akademiskt värdefullt men också samhällsrelevant, eftersom det belyser de förändringar som skett i synen på genus och makt i samband med migration och identitet.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att analysera om och hur genusordning och genuskontrakt går att identifiera i Vilhelm Mobergs utvandrarsvit (1949-1959) och även i Erik Poppes filmatisering från 2021. Särskilt fokus kommer att ligga på Kristina och hur hennes roll i relation till andra karaktärer förändras eller förblir densamma i de olika versionerna. Arbetet ska undersöka hur könsroller, familjestrukturer och maktförhållanden mellan män och kvinnor framställs, samt hur skildringarna relaterar till Yvonne Hirdmans genusteori.

Genom att analysera böckerna samt den moderna filmen ska arbetet belysa hur dessa förhåller sig till genus. Arbetet är viktigt för att upprätthålla diskussionen kring normer och synliggöra synen på män och kvinnor i verk som tillkommit i olika tider. Hirdman (2001, s.26) skriver att historia kan användas för att förstå hur genus blir till, i denna studie används skönlitteratur och film för att identifiera mönster i könsroller och genusordning, inte för att framställa en korrekt bild av 1800-talets samhälle.

Frågeställningar:

- Med fokus på Kristina, hur struktureras genusordning, genuskontrakt och maktförhållanden i verken?
- Finns det likheter och skillnader i hur karaktärerna framställs i de olika verken?

3. Bakgrund

Förklaring till vald titel:

*”Jag är så trött, Karl Oskar. Jag tyar inte mer.”
Den kvinnogestalt som de allra flesta svenskar associerar med den stora emigrationen till USA i årtiondena kring sekelskiftet 1900 är den fiktiva Kristina från Vilhelm Mobergs utvandrarserie. Hon följde sin man över Atlanten och var i flera avseenden en beundransvärd kvinna, god och stark när hon under umbäranden försökte anpassa sig och familjen till det nya landet samtidigt som hon livet ut längtade tillbaka till Sverige (Historiskan.se, 2020).*

Ett vanligt fenomen inom filmindustrin är att göra adaptationer av redan existerande filmer, som dessa i sin tur ofta är baserade på romaner eller noveller. I dessa olika adaptationer av dess hypotext uppstår skillnader som till stor del kan bero på den samtid som verken tillkommit i. I följande studie undersöks relationer, handling och karaktärer, med huvudfokus på Kristina, från Vilhelm Mobergs serie *”Utvandrarna”* och filmadaptionen från 2021 av Erik Poppe. Vilhelm Mobergs romanserie om utvandrarerna har agerat hypotext för flera manus och filmatiseringar som kommer att nämnas i kommande delar av bakgrunden. I studien kommer även ett urval av scener ur böckerna samt ur filmen att analyseras med hjälp av epikanalytiska och filmiska begrepp.

3.1 Vilhelm Moberg

Vilhelm Moberg föddes år 1898 i Småland. Han debuterade år 1927 med boken *”Raskens”*. Redan i debutromanen speglades Mobergs liv och arv då hans far kom från en soldatfamilj och föräldrarnas liv ligger till grund för handlingen av Mobergs första bok. I Mobergs största epos finns titlarna *”Utvandrarna”* (1949), *”Invandrarna”* (1952), *”Nybyggarna”* (1956) och *”Sista brevet till Sverige”* (1959). Även i dessa verk finns tydliga spår av Mobergs liv då det handlar om flera bondefamiljer som migrerar från Småland till Amerika år 1838. Fartyget som emigranterna i *Utvandrarserien* reser över Atlanten på heter Charlotta vilket även är namnet på Mobergs mor. Som tidigare nämnt föddes Moberg i Småland och både hans far och mor arbetade med jordbruk. Moberg började även sitt yrkesliv inom jordbruket innan han tog sig för studier på folkhögskola. Det är alltså ingen slump att böckerna tar sin början i Småland. Båda Mobergs föräldrar hade syskon som hade emigrerat. Mycket av det som Moberg skriver om i böckerna låg honom därför nära. Det var tänkt att serien om emigranterna från Småland skulle bli en trilogi men Moberg ansåg att en sista del var

nödvändig för att färdigställa historien om utvandrarerna från Smålands socken (Eidevall, 2025).

3.2 Filmativering av ”Utvandrarna” och ”Nybyggarna” 1971-2017

År 1971 släpps den första filmadaptionen av Mobergs romansvit om utvandrarerna. I huvudrollerna som Kristina och Karl Oskar ser vi Liv Ullman och Max von Sydow. Filmen regisserades av Jan Troell och fick flera utmärkelser, bland annat en Golden Globe för "Bästa utländska film" år 1973. Uppföljaren släpptes året efter med samma skådespelare och regissör. Av de fyra böckerna i Utvandrarserien blir det två filmer av Troell (Widerberg, 2017).

3.3 Kristina från Duvemåla 1995

År 1995 hade en musikal vid namn *Kristina från Duvemåla* premiär, en svensk musikal som grundades ur Vilhelm Mobergs utvandrarssvit. Musikalen har växt fram med hjälp av Benny Andersson och Björn Ulvaeus som komponerat sånger passande till den ursprungliga historien. Titeln ändrades då fokuset skiftade från att man följer varje karaktär, till enbart Kristinas perspektiv och upplevelser. Musikalens urpremiär var i Sverige på Malmö musikteater och har sedan spelats runt om i landet, även utomlands har översatta versioner spelats upp. Än idag görs uppsättningar av den berömda musikalen i Sverige (Wikipedia, 2025).

4. Tidigare forskning

I kommande avsnitt kommer tidigare forskning att presenteras.

4.1 *Utvandrarna förr och nu - en jämförande studie om genus och etnicitet i filmerna.*

Studien är genomförd av Hanna Karlsson år 2021, studien fokuserar på filmerna från 1970 och även den nya filmativningen från 2021. Även om studien även har ett perspektiv på

etnicitet är arbetet relevant för denna studie. Teorin som används är en exogen förklaring, alltså ett utifrånperspektiv. Metoden som används är en komparativ, kvalitativ metod. Karlsson har analyserat texter och filmer (Karlsson, 2021). Därefter har en historisk-sociologisk analys gjorts där fokuset har legat på samband mellan texterna och filmerna. I Karlssons studie görs en bildanalys för att jämföra med en spegelteori som grundas i marxistiska bildtolkningar. Karlsson skriver om normer som styr kvinnorna genom filmerna. Filmen från 2021 nämns som modernt vinklad och Karlsson lyfter även att kvinnorna får en mer framstående plats än vad de hade i de tidigare filmatiseringarna. De manliga rollerna har även de fått ett modernt uttryck enligt Karlsson, de har ett mer kärleksfullt och familjärt uttryck än vad männen tidigare haft (Karlsson, 2021).

4.2 Stereotypa könsroller frodas på film

I denna artikel beskrivs en studie genomförd av ett team internationella studenter. Målet med studien var att ta reda på hur könsroller framställs och hur känslor blir uttryckta av kvinnliga respektive manliga karaktärer i olika filmer. I studien har eleverna analyserat 34 olika manuskript till Hollywoodfilmer. Detta har de gjort med hjälp av matematiska och maskininlöringstekniker. Det eleverna fick reda på var att det finns tydliga mönster som överensstämmer med samhällsliga stereotyper. De senaste 20 åren (från 2000-till idag) har könsrepresentationerna blivit mer jämlika. De kvinnliga rollerna har utvecklats och har även fått ta större plats på filmduken (Azimi, 2023).

4.3 Mobergland: personligt och politiskt i Vilhelm Mobergs utvandrarserie.

Mobergland är en biografi skriven av Jens Liljestrands. Här analyseras romanerna, hur dessa speglar tiden de skrivits och inte det 1800-tal de ska skildra. Liljestrands argumenterar för att utvandrarerna präglas av 1950-talets ideal vad gäller könsroller, familje- och samhällsstruktur och individualism (Liljestrands, 2009). Han analyserar hur Kristina som kvinna blir gestaltad som en rollfigur i hemmet. Karl Oskar framställs som en frihetssökare och blir en figur för den amerikanska drömmen (Liljestrands, 2009). För att genomföra arbetet är det viktigt att förstå de könsnormer som fanns till grund då romanerna blev till. Detta är nödvändigt för att kunna genomföra en analys på vad som förändrats i nya adaptationer.

4.4 Arping och Williams - Litteraturvetenskap ur ett genusperspektiv feministisk litteraturteori

Åsa Arping och Anna Williams diskuterar i sin artikel *It's complicated - förhållandet mellan litteraturvetenskap, genus, estetik och samhälle*, relationen mellan litteraturvetenskap och genusperspektiv. I artikeln finns ett fokus på hur genusforskningen har utvecklats sedan 1990-talet. De beskriver både framgångar och motstånd inom akademien och betonar litteraturvetenskapens roll i att stärka och även utveckla genusperspektivet genom textanalys och tolkning (Arping & Williams, 2014). Artikeln är relevant för detta arbete eftersom den belyser vikten av att analysera litterära karaktärer ur ett genusperspektiv. Genom att applicera deras resonemang på Kristinas gestaltning i utvandarna, både originalet och filmen från 2021, blir det möjligt att förstå hur förändringar i hennes roll och relationer speglar samtida normer och genusediskurs. Arping och Williams argument om vikten av att upprätthålla en kritisk diskussion om normer och system stärker därmed studiens teoretiska ram och motiverar varför en analys med genusperspektiv av Kristina är relevant.

5. Teori

I följande avsnitt presenteras de tre teorier som kommer att användas i analysen av böckerna och filmen från 2021. De böcker som kommer att användas är *Epikanalys* av Christer Ekholm samt *Film studies - an Introduction* av Ed Sikov. Analysens största syfte är dock att identifiera hur genusteorin av Yvonne Hirdman tar form i böckerna och filmen.

5.1 Epikanalytiska begrepp av Christer Ekholm

Christer Ekholm analyserar hur berättelser är uppbyggda och hur olika narrativa tekniker påverkar vår förståelse av en text. Nedan sammanfattas några centrala epikanalytiska begrepp som hjälper till att tolka och förstå de fyra böckerna i Vilhelm Mobergs utvandrarvit.

Karaktärer konstrueras genom direkt eller indirekt karaktärisering. Direkt karaktärisering innebär att en berättare uttryckligen beskriver en karaktärs egenskaper, medan indirekt karaktärisering låter läsaren dra egna slutsatser utifrån handling, dialog och miljö (Ekholm, 2019, s. 47). Karaktärer kan vara runda (komplexa och realistiska) eller platta (stereotypa och enkla). Dynamiska karaktärer utvecklas under berättelsens gång, medan statiska förblir

oförändrade. Ofta är runda karaktärer dynamiska medan platta oftast är statiska, men detta samband är inte nödvändigt (Ekholm, 2019, s. 47-48).

Berättandets nivåer delas in i extradiegetisk och intradiegetisk. Vid extradiegetisk berättarnivå står berättaren utanför berättelsen, medan en intradiegetisk berättare är en del av den fiktiva världen, exempelvis en karaktär som återger en historia (Ekholm, 2019, s. 44). Berättaren kan även vara heterodiegetisk (ej en del av handlingen) eller homodiegetisk (en del av berättelsen) (Ekholm, 2019, s. 44).

Motiv är återkommande mönster eller situationer som kan kännas igen i olika berättelser, exempelvis kärleksmotivet. Tema är en mer abstrakt idé som genomsyrar en berättelse, exempelvis kampen mellan gott och ont. Teman är inte lika konkreta som motiv och uppstår genom läsarens tolkning (Ekholm, 2019, s. 53-56). Ekholm skiljer också mellan tema och budskap; medan budskap ofta innebär en tydlig slutsats, handlar temat mer om att lyfta fram frågor och konflikter utan att ge direkta svar (Ekholm, 2019, s. 55-56).

5.2 Filmiska begrepp av Ed Sikov

För att tolka och analysera filmen *Utvandrarna - det sista brevet till Sverige* används filmiska begrepp av Ed Sikov som beskrivs i boken *Film Studies - an Introduction* från 2020. Filmen hade premiär år 2021 och regisserades av Erik Poppe. För att underlätta läsningen av analysen kommer denna del att bestå av förtydliganden av Sikovs begrepp.

En "scene" (scen) består av ett sammanhängande händelseförlopp som utspelar sig på samma plats och samma tid. En scen kan bestå av en eller flera tagningar. I en scen används olika faktorer för att påverka tittarens upplevelse (Sikov, 2020, s.224). Distansen mellan kamera och subjekt påverkar filmens uttryck – från extrema närbilder, som framhäver känslor, till "extreme long shots" där miljön får större betydelse (Sikov, 2020, s. 10-11). Närbilder används ofta för att betona en karaktärs emotionella tillstånd, medan "long shots" skapar kontext och rymd. Ofta spelas en scen först in i en master-shot innan närbilder används för att skapa variation i bildspråket. Dessa begrepp hjälper till att analysera filmens visuella språk och hur olika tekniker påverkar berättandet och tittarens upplevelse.

5.3 Yvonne Hirdmans teori genusordning och genuskontraktet

Yvonne Hirdman är en genusforskare som har utvecklat teorier om hur könsroller skapas och upprätthålls i samhället. Hennes begrepp genusordning och genuskontrakt förklarar hur maktförhållanden mellan könen struktureras och reproduceras genom historien. Nedan sammanfattas ett urval av hennes begrepp och deras betydelse för en genusanalys.

5.3.1 Genusordning

Genusordning är ett begrepp som beskriver hur samhället organiseras utifrån kön. Enligt Hirdman finns strukturerade relationer mellan kvinnor och män som formar beteenden, vilka normer som ska följas och vilken maktfördelning som ska finnas i samhället. Relationerna mellan dessa delar förändras över tid men bygger alla på historiskt djupt inarbetade mönster. Hirdman delar upp grundläggande principer i två olika delar som styr genusordningen: dikotomi och hierarki.

Dikotomi innebär en uppdelning av kön/genus i manligt och kvinnligt. Dessa kategorier ses inte bara som olika utan även som motsatser till varandra. Dikotomi är en isärhållande princip där män och kvinnor delas upp i både arbetsliv och privatliv. Det finns tilldelade roller och egenskaper som inte ska blandas utan dessa framställs separat och i motsatt till varandra. Dikotomin innebär alltså att samhället bygger på en föreställning av de två könen som i grunden är olika och har skilda egenskaper och uppgifter. Enligt Hirdman är dessa föreställningar och förväntningar skapade av samhället och inte biologiskt tillskrivna. Detta bidrar till en ojämställdhet och att maktskillnader mellan de två könen bibehålls (Hirdman, 2001).

Den andra av de två grundläggande delarna i Hirdmans teori om genussystemet är hierarkin. Hierarkin innebär att det som är stereotypiskt manligt generellt sett värderas högre än det som generellt sett ses som kvinnligt. Det räcker alltså inte med att män och kvinnor hålls delade (dikotomin), utan det finns också en inskriven ojämlikhet mellan könen. Det manliga skapar norm och ideal och det kvinnliga är mindre viktigt. I samhället kan detta bevitnas på många olika platser och sätt (Hirdman, 1988). Yrken som är typiskt manliga har ofta högre löner och status. Även egenskaper som kan förknippas med manlighet är det man vill eftersträva. Egenskaper som är kvinnliga ses ofta som sämre och mindre viktiga. Män har genom historien och även i modern tid ofta högre positioner och större inflytande i politik och

näringsliv. Dessa två principer samverkar och skapar på så sätt en samhällsstruktur där män och kvinnor ges olika positioner och även möjligheter (Hirdman, 2001).

5.3.2 Genuskontraktet - en vidare utlagd del av genusordningen

Det finns sätt att konkret identifiera och koppla genusordningen till praktiken, genom genuskontraktet. Här beskrivs de oskrivna regler och förväntningar som styr och visar hur kvinnor respektive män ska bete sig i samhället beroende på vilket samhälle och vilken tidpunkt de befinner sig i. Genuskontraktet har förändrats över tid, men det finns ändå en befintlig maktordning (Hirdman, 1988). Det stereotypa genuskontraktet beskriver ett ”kontrakt” där mannen ska vara den som tar hand om kvinnan som är underordnad mannen. För att förklara hur det konkret finns ett kontrakt genom äktenskapet lyfter Hirdman detta exempel: ”Tager du denna kvinna att sörja för i nöd och lust? Tager du denna man att lyda/älska i nöd och lust?” (Hirdman, 2001, s. 85). Detta citat är taget från äktenskapets urtext, det används inte längre utan har förändrats med tiden och idag har båda parterna samma löfte att hänge sig till. I genuskontraktet beskrivs att mannen ska vara den familjeförsörjande parten och kvinnan ska finnas i hemmet och ta hand om barnen. De stereotypa kontrakten går att finna hela vägen från antikens mytologi till kvinnor i Sverige under 1900-talet. Trots att kvinnor i Aten på 300 f.Kr. och kvinnor i Sverige på 1900-1950-talet levde olika liv, finns spår av de roller de hade kvar. Det är fortfarande norm för kvinnan att vara inom hemmets väggar och för männen att sköta resten utanför hemmet. Hirdman menar att enligt normerna i samhället är kvinnans viktigaste roll i livet är att bära barnen i sin mage (Hirdman, 2001, s. 88-90).

Hirdman beskriver en princip som hon kallar för maskulinums lag som lyder: ”Att vara man är att inte vara kvinna” (Hirdman, 2003, s.48). Från detta påstående om männen kan man berätta vad mannen inte är och därav vad kvinnan är. Hirdman listar bland annat: mjuk, känslös, svag, passiv, lögnaktig och oförsmögen till högre tänkande som egenskaper som hör till det kvinnliga. De som hör till det manliga blir därav: hård, förstånd, kontroll, styrka, aktivitet, förmåga till moraliskt omdöme och benägenhet för ett högre tänkande (Hirdman, 2003, s.48).

6. Metod och urval

I detta avsnitt kommer den valda metoden att presenteras. Studien genomförs med en kvalitativ, komparativ metod där Vilhelm Mobergs utvandrarsvit från 1949-1959 samt filmadaptionen från 2021 av Erik Poppe analyseras för att undersöka om de skiljer sig, hur de i så fall skiljer sig och hur Hirdmans genuskontrakt kan appliceras på urvalet. Ett särskilt fokus kommer att ligga på karaktären Kristina. Genom att studera originaltexten i relation till filmatiseringen kan vi identifiera förändringar i de karaktärsskildringar vi tar del av. Vi kommer att använda analyser av karaktärer som ett verktyg för att få fram hur genusordningen bildas. En litterär analys och en filmanalys kommer att kombineras vilket möjliggör en djupare förståelse av de adaptationer som undersöks.

Den litterära analysen av utvandrarsviten (1949-1959) fokuserar på könsroller och genusrepresentation med fokuset på karaktären Kristina och hur dessa könsroller konstrueras genom berättelsens språk, tema, relationer och karaktärsutveckling. Analysen sker genom närläsning av alla fyra delar i bokserien. För att analysera böckerna kommer vi att använda Christer Ekholms epikanalytiska begrepp och för att analysera filmen kommer vi att använda Ed Sikovs filmiska begrepp. Genusperspektivet kommer att studeras med hjälp av Hirdmans teori om genuskontrakt.

Filmanalysen kommer att genomföras på Erik Poppes film *Utvandrarna - sista brevet från Sverige* (2021) som är en adaptation av alla fyra romaner i utvandrarserien. Det som kommer att undersökas är hur karaktärerna gestaltas samt en närgående analys av hur Hirdmans teori går att identifiera i filmen och i böckerna. I analysen ligger fokus på fyra relevanta teman: könsroller, familj, tro och identitet. Genom att analysera dessa aspekter identifieras eventuella förändringar hos karaktärerna kopplat till könsroller samt genusrepresentation i övergången från litteraturen till den nya filmadaptionen. Vi kommer även att analysera och jämföra karaktärerna som ett verktyg för att upptäcka hur genus och könsroller speglas i de olika verken. Analysen genomförs med ett genusperspektiv, vilket fungerar som en analytisk lins för att identifiera och förstå de olika normer och ideal som förmedlas i de olika adaptationerna. Genusperspektiven hjälper oss att analysera hur Kristinas roll förändrats över tid.

En kvalitativ studie är mest lämplig eftersom studien kommer fokusera på tolkningar, inte på mätbar data. En komparativ metod är relevant eftersom vi undersöker samma verk fast från olika tider och olika adaptationer.

7. Analys och resultat

I detta avsnitt kommer resultatet redovisas genom en redogörelse av analysen av böckerna i Utvandrarserien och filmen från 2021.

7.1 Berättarnivåer och röst

Detta perspektiv är relevant då exemplen som redogörs i analysen är en variation av hetero-extradiegetiska och homo-intradiegetiska. Hur offentligheten och människor med en relation ser på Kristina kan vara annorlunda mot hur hon ser sig själv vilket i många fall framgår i de stycken då man som läsare får inblick i vad Kristina tänker.

Utvandrarna är en av fyra böcker i *Utvandrarsviten* skriven av Vilhelm Moberg (1949-1959). *Utvandrarna* är den första boken i sviten. Vi får genom ett extradiegetiskt berättande följa en grupp människor som gör sig redo för att lämna Sverige. I inledningen till boken framgår detta tydligt: ”Detta är en berättelse om några människor, som från sina hem i Ljuder i Småland utvandrade till Nordamerika” (Moberg, s.5, 1950). Här positionerar berättaren sig som extern, snarare än som en deltagare i handlingen. Berättaren har ett allvetande perspektiv och berättar om karaktärerna i tredje person. *Utvandrarna* är alltså till största del skriven med en extra-heterodiegetisk berättare (Ekholm, s.44-45, 2019).

Det finns dock inslag av andra berättarnivåer där karaktärerna själva tar över berättandet. På sida 339 i *utvandrarna* finns det tydligt skrivet ur karaktärernas perspektiv. Det är då skrivet ”*Kristina:*” och sedan följer hennes tankar ur ett jag perspektiv (Moberg, s.339, 1950). Dessa tillfällen är det intra-homodiegetiska perspektiv som appliceras (Ekholm, 44-45, 2019). Det finns även tillfällen i boken med ett intra-heterodiegetiskt perspektiv, då karaktärer berättar gamla skrönor för varandra (Ekholm, 44-45, 2019).

7.2 Modern Kristina

Den Kristina som läsaren får möta i Mobergs böcker om utvandrarerna anser att en kvinnas primära uppgift och kall i livet är att föda barn. En stor del av hennes karaktär och liv är starkt kopplat till barnafödandet och att vara moder. Detta är något som Hirdman lyfter som det stereotypa kontraktet som ger mannen och kvinnan olika förutsättningar i livet. Kvinnan är föderskan. Hon ska föda barnet i dubbel bemärkelse och får därför en beroendeställning till mannen som ska beskydda och försörja (Hirdman, 2003, s.88). I romanerna byggs Kristinas identitet på av att vara moder. Det är via barnafödelse som Gud visar för Kristina att han litar på henne (Moberg, 1972, s.356). Trots att hon föder ett barn tätt inpå deras framkomst till Amerika när de är mycket fattiga beskrivs barnet som det tryggaste i världen för att “..ett barn kan inte komma till en lyckligare mor än Kristina” (Moberg, 1972, s.356).

I böckerna är det tydligt att moderskapet är en naturlig del av Kristinas identitet men i filmen från 2021 är detta inte lika tydligt och hon nämner sällan sitt moderskap. I filmen får vi se en scen där Kristina i samtal med Ulrika påstår att Gud tog hennes dotter Anna ifrån henne på grund av hennes högmod och att Lill-Märtas försvinnande var en varning för att hon varit högmodig igen (Poppe, 2021, 55:00). Efter detta nämner hon inte sin roll som moder på detta sätt igen. Att bli med barn är inte primärt i filmen utan fokus hamnar mer på Kristinas inresa som i samband med resan till Amerika handlar om att hon tappar bort vem hon är. Kristinas kärlek till Karl Oskar får också stort fokus i filmen. I en scen ser vi exempelvis att hon vill idka samlag med Karl Oskar för att hon känner en dragning och lust till honom medan hon i samma scen i boken vill göra detta för att hon ser på honom att han lider av deras återhållsamhet och hon vill vara en god hustru. I boken smyger Kristina över till Karl Oskar en natt och övertalar honom att de ska ligga ihop igen efter tre månaders återhållsamhet: “..jag har begripit att du pinas” (Moberg, 1959, s.150). Här beskrivs även att Kristina litar på att Gud ska beskydda dem samtidigt som Karl Oskar är den rationella som försöker påminna henne om vad doktorn sagt (Moberg, 1959, s.150). I boken har paret fler barn än i filmen vilket också stärker upplevelsen av att barnafödelse inte är lika prioriterat i Kristinas liv i filmen.

I boken uttrycks att Kristina känner sig skamlig och oduglig som kvinna men även som fru när hennes kropp inte klarar av att föda fram fler barn. Ett exempel som visar på att Kristina var mycket rädd för att behöva känna skam är när hon kan känna sitt fosters rörelser igen efter några dygn där hon varit oroad över att det har dött.

Hon blev glad när hon nu plötsligt kände det spritta till: När hon en gång var havande ville hon föda ett levande barn. Att föda ett dödfött var en skam och Guds straffdom: Kvinnan var inte värd att bära fram det liv till världen som Gud skapat i henne (Moberg, 1952, s.41)

Denna skam kring att inte kunna få barn verkar inte finnas i Poppes version av Kristina. När hon möter prästfrun Judit ombord på båten till Amerika frågar hon henne om hon har barn. "Nej, Gud har andra planer för oss", svarar Judit då. Kristina reagerar knappt på svaret utan bara ler och säger "Ja. Så kan det vara" (Poppe, 2021, 21:10). Poppes version av Kristina reagerar alltså inte på en kvinna som inte har barn, hon visar därav tecken på att vara mindre traditionell än Mobergs Kristina.

I boken funderar Kristina under resan till Amerika på att hon inte hunnit sy sig något förkläde för att täcka sin graviditet. "Därhemma hörde det till att ett fruntimmer skulle dölja sitt havandeskap så länge det gick" (Moberg, 1972, s.94). Kvinnans största uppgift var alltså att bära på barn men det skulle även döljas så länge det gick när kvinnan var i grossess. Genom intradiegetiskt berättande beskriver även Kristina hur det var kvinnorna som oftast märkte när någon var med barn och var noga med att det skulle döljas. Denna tradition kan förklaras som en del av genuskontraktet där kvinnorna är de som återskapar mönster och använder strategier för att upprätthålla genuskontraktet. Detta, förklarar Hirdman, för att kvinnan endast kan agera inom kontraktet och aldrig utanför det (Hirdman, 2003, s.91).

I boken framgår att Kristina bryr sig mycket om sina barn men denna starka kärlek bär även med sig stor oro inför att något ska hända dem. Kristina visar många olika känslor i både böckerna och filmerna. Egenskaper som känslösam och svag är något som stereotypiskt tilldelas kvinnor (Hirdman,2003, s.48). Kristinas oro visar sig vid flera tillfällen men bland annat när de ska emigrera till Amerika och hon uttrycker sin rädsla på följande vis: "Barnen var henne av Gud anförtrodda - var hon inte en lättsinnig mor, som tog ut sina hjälplösa små på ett bräckligt skepp, som skulle överfara det fruktansvärda havet" (Moberg, 1950, s. 246). I filmen visar hon en tydlig oro bland annat när familjen går iland i ett mycket folksatt

Amerika och hon repetitivt förmanar barnen att gå nära henne och Karl Oskar (Poppe, 2021, 44:40).

I romanerna får vi läsa att hon ständigt sätter sina barns behov framför sina egna. När Karl Oskar har köpt mjölk och vetebröd och vill att hon ska smaka säger Kristina: "*Men ongarna? Har di fått sitt?*" (Moberg, 1972, s.43). Därefter står det att "ingen mor fick börja äta eller dricka förrän hennes barn hade fått mat och dryck i sig" (Moberg, 1972, s.43). Barnen ter sig mest till sin mor och under tågfärden vill de alla tre sitta hos henne, även den äldsta. "...om hon bara hade haft tre knän" (Moberg, 1972, s.82). Detta vittnar om att Kristina önskar att hon kunde möta alla barns behov och att hon inte prioriterar sina egna. I slutet offerar hon sitt liv när hon blir gravid igen trots varningar från doktorn att det skulle bli hennes död. Kristina är inget om hon inte får vara mor.

Även i filmen är familjen otroligt viktig för Kristina och i en analeps (tillbakablick) får vi se hur hon tackar Gud för Karl Oskar och sina barn. Hennes oro kring barnen när de är på resande fot visar också hur mycket hon bryr sig om dem. Detta i addition till den stora sorgen hon känner när hennes yngsta dotter Anna går bort gör att hon är otroligt rädd för att förlora dem. Efter Annas död säger hon till Karl Oskar: "Jag följer dig om du tror att det är bäst för oss" (Poppe, 2021, 35:50). Detta visar också att hon är redo att uppoffra sig själv och sina känslor för att rädda sina barn från svält som var det som tog död på Anna. Kristina har även en nära relation till sina föräldrar vilken framgår i filmen då en av anledningarna till att hon först inte vill lämna Sverige är att hon inte skulle få träffa dem igen. I en av Kristinas monologer i filmen frågar hon sig vad ett hem är. Detta är en central fråga som hon aldrig tycks lyckas besvara men hon tänker mycket på detta. Kristina är mycket mån om minnet av deras hem i Sverige och innan avresa får de ett litet astrakanträd med sig som Kristina och barnen sedan planterar när de kommer fram till Amerika. Franzén (2001, s.123-124) beskriver att Kristinas sorg inte endast innefattar saknad av människor eller platser de lämnat bakom sig utan att hon även känner en sorg inför att inte dela dessa känslor för Sverige med sina barn. De starka känslor som Kristina känner för Sverige kommer de troligen att känna för Amerika.

7.3 Kristina och Karl Oskar

Något som framgår tydligt både i böckerna och filmen är den starka kärleken mellan Kristina och Karl Oskar. För att beskriva hur deras äktenskap kom att ske är det av vikt att beskriva Karl Oskars envishet som var närvarande redan som barn:

Karl Oskar växte upp och fick goda krafter. Han följde snart sin far på byggen och hjälpte honom vid stenbrytningen. Men pojken blottade tidigt ett eget sinne. Det hände, att han i arbetet inte gjorde som fadern befälde, utan såsom han själv tyckte, och han kunde företa sig ting på eget bevåg, fastän han ännu var i föräldrarnas börd (Moberg, 1950, s. 22)

Han lämnade sitt föräldrahem vid 14 års ålder och kom aldrig mer tillbaka (Moberg, 1950, s. 22). Dessa direkta karaktäriseringar av Karl Oskar ger läsaren en bild av en självständig och envis karaktär som tror sig veta bäst. Det finns även indirekt karaktärisering som tyder på att han är en självständig person. När Karl Oskar och Kristina väl bestämt sig för att flytta till Amerika spelar det ingen roll att kyrkan, familjen och andra bybor försöker avråda dem från flytten (Moberg, 1950, s. 193-195). Karl Oskars envishet framgår även när han bestämmer sig för att han och Kristina ska gifta sig. Kristina är till en början tvekande men hans beslut går igenom.

Karl Oskar tyckte: att stunden nu var kommen för dem att gifta sig när han var myndig och gammal nog och han fick överta föräldragården; de hade hus och hem, och de kunde skaffa sig kläder och föda. Kristina tyckte: Att de hade ryktats bara ett halvtjog gånger ännu, så att de knappast hade hunnit lära känna varandras sätt och sinneslag. Att hon vid sina nitton år ännu var för ung att bli bondmora. Att han måste fråga hennes föräldrar, om de ville ha honom till måg. Det blev som Karl Oskar tyckte att det skulle bli (Moberg, 1950, s. 26-27)

Genuskontraktet är närvarande redan innan giftermålet skett och Karl Oskar, mannen, är den som bestämmer. Hirdman (2003, s.19) skriver att mannen är, enligt genuskontraktet, den dominanta som tar till handling medan kvinnan är underordnad och passiv. Paret gifter sig och fyra år senare, när Karl Oskar och Kristina är 25 respektive 23 år gamla, har de redan fyra barn tillsammans.

Moberg använder direkt karaktärisering för att ge läsaren en bild av Kristina som en ung, mild och vacker kvinna: ”Hon hade ett tjockt, ljust hår och ett par milda ögon, som var gröna eller blå eller bådadera. Ansiktet var grant och mjällhyat, fast näsan var litet fräknig” (Moberg, 1950, s.24-25). Det finns en skillnad i hur de båda parterna framställs rent utseendemässigt. Ett mycket utstickande drag hos Karl Oskar är den sk. ”Nilsannäsan” som beskrivs som stor och iögonfallande (Moberg, 1972, s.17). Det framgår dock endast att det är hos kvinnorna i släkten som den blir en vanprydnad (Moberg, 1972, s.15). Att Kristina beskrivs som vacker och inte Karl Oskar kan förklaras som den kvinnliga fåfängan. Hirdman (2001, s.34) lyfter att denna fåfänga påstås komma av penisavund. Då kvinnan har en sexuell underlägsenhet behöver hon kompensera med sitt yttre och sin charm (Hirdman, 2001, s.34).

Paret Nilsson lever i ett lyckligt äktenskap. I filmen får vi i en analeps se att Kristina är glad och kärleksfull. Hennes kärlek till Karl Oskar visas genom att hon fnittrar, ler, rör vid honom och kysser honom. Hon säger ”Vad ska jag med hela världen till” som blir en antydning på att hon redan har det hon behöver, vilket är honom. Relationen är dock inte jämställd. Karl Oskar är den som fattar de stora besluten för familjen, medan Kristina får anpassa sig, exempelvis när det gäller vad de ska lägga sina pengar på, var de ska bo och hur de ska leva sitt liv. I boken tycker Kristina att de ska köpa en ko för att klara av sin första vinter i Amerika men Karl Oskar förklarar att de inte har pengar till en ko utan måste prioritera att bygga färdigt huset, och så blir det (Moberg, 1954, s.323). Kristina ifrågasätter ibland Karl Oskars beslut i deras hem men sällan öppet, även om hon känner oro eller har andra åsikter. I delar av boken där vi intradiegetiskt får följa Kristinas tankar får vi läsa vad hon egentligen tycker, vilket ofta skiljer sig från maken. Ett exempel på detta är när de reser med båten på väg till Amerika: ”Nej, han ska inte få hållas. Jag borde inte ha samtyckt. Jag borde ha avstyrt det” (Moberg, 1950, s.339). I sina tankar bemöter hon det hon tänkt: ”Han är min make och mina barns far. Jag kan inte annat än att fara med honom”(1950, s.339). Hon låter Karl Oskar leda familjen. Hon vill lita på Karl Oskars omdöme: ”Nu ville inte Kristina komma till Karl Oskar med sin ängslan fler gånger. Hon hade en gång sagt, att allt fick bli och ske som han ville, och hon kunde inte ta tillbaka sina ord.” (Moberg, 1950, s.247). Detta ser till största delen likadant ut i filmen men hon uttrycker sina åsikter inför honom enskilt i många scener. Exempelvis när hon inte vill resa med till Amerika och hon förlöjligar det som Karl Oskar säger med ironisk ton (Poppe, 2021, 05:10).

I filmen från 2021 får vi inte ta del av Karl Oskars liv till lika stor del som i böckerna. Filmen är skriven, regisserad och filmad för att visa Kristinas perspektiv. Detta visas via närbilder och extrema närbilder på Kristina i olika scener. Vi får även ta del av hennes tankar i monologer på samma sätt som vi i böckerna får intradiegetiska inslag av flera av de olika rollfigurerna. I böckerna får vi ta del av det som Karl Oskar gör utanför huset i Amerika. I filmen, som utgår från Kristina, blir berättelsen berättad där hon befinner sig vilket är i hemmet. Detta stärker upplevelsen av att man ser händelserna genom Kristinas perspektiv. Karl Oskars liv är större socialt och han är mobil medan Kristinas liv till största delen består av hennes familj och hennes hus. Hirdman (2003, s.90) citerar Rousseau's syn på kvinnan och mannens upplevelse av kärlek: "För kvinnan betyder kärleken ALLT, för mannen är det blott en del av livet". Detta citat förklarar till stor del hur parets liv ser ut när de kommer fram till Amerika. Hirdman skriver om genuslogikerna som förklarar att frihetens längtan hör till mannen och symbiosen till kvinnan. Mannens frihet uppmuntras och blir större medan kvinnans symbios går hand i hand med barnafödslar, kontroll och sociala normer (Hirdman, 1988, s.55). I en av filmens monologer uttrycker Kristina sig frågande kring Karl Oskars frihet kopplad till hennes liv. "Här får han vara sin egen präst och sin egen befälhavare. Kan man fångas i en annans frihet?" (Poppe, 2021, 01:30:13). Denna inre fråga har Kristina inte i böckerna. Hon sätter inte sig själv i den ekvationen på samma sätt för att hennes roll som hustru och mor är så självklar för henne i böckerna. Hirdman (2003, s.89) citerar Shakespeare som ur ett manligt perspektiv framför vad mannen tycker om en kvinna som försöker bryta "den naturliga ordningen"; "ska du bråka, då du i hemmet ligger varm och trygg, och kräver ingen annan lön av dig, än kärlek, vänlighet och villig lydnad". Kristina i filmen verkar vilja få ut mer av livet än så.

I filmen när Kristina frågar Karl Oskar om han frågar henne eller tvingar henne till flytten säger han senare: "Tror du verkligen att jag skulle tvinga dig". Detta visar på att han bryr sig om Kristina och hennes känslor. Man kan tolka detta som en mjuk sida av Karl Oskar som är inlyssnande till vad hans fru tycker och vill. Han låter sorgsen när han frågar henne, som att det gör honom illa att hon skulle tro detta. Här skiljer sig Poppes version av Karl Oskar från Hirdmans genuskontrakt då han inte ser Kristina som en underordnad honom själv utan mer som en jämlike som ska fatta beslut tillsammans med honom. Det blir en stor kontrast till när de har en konflikt angående Lill-Märtas skolgång i filmen. "Jag sätter dem i "common school" säger Karl Oskar. "Och det bestämmer du?" frågar Kristina. "Ja, det bestämmer jag", svarar Karl Oskar då (Poppe, 2021, 1:48:06). Med tanke på denna scen verkar det som att

Karl Oskar vet att det är han som har sista ordet. Det är han som bestämmer men han tar för det mesta hänsyn till vad Kristina tycker ändå. Detta blir ännu tydligare då han sedan, med häst och vagn, ska köra barnen till skolan. När Kristina vägrar tala med honom och möta hans blick så ångrar Karl Oskar sitt beslut. "Lill-Märta, du får stanna hemma hos mor". Här frångår Karl Oskars karaktär från Hirdmans genuskontrakt igen då han tar hänsyn till Kristinas vilja och sätter sin egen åsikt som sekundär. Han försvarar även Kristina på följande vis när prästen Petrus säger åt honom att få tyst på sin fru:

Du har inget att göra mä Krestina. Hon öppnar dörren till sitt hem för vem hon vill. Å jag har tänkt säga 'at åt dej nåen gång förr: Jag behöver ingen förmyndare. Och int min hustru heller! Så ä dä nu sagt en gång för alla! (Moberg, 1956, s. 197).

7.4 Kristina och offentligheten

Kristina är en rund karaktär eftersom det sker en utveckling genom berättelsen. Från att vara en tyst och osäker kvinna som följer traditioner och religionens krav växer hon till en mer självständig kvinna som vågar säga ifrån. I de tidiga böckerna vågar hon endast uttrycka sina åsikter för Karl Oskar. I det offentliga rummet är hon tyst och accepterande. Utvecklingen gör att hon vågar ta större och större steg ut i det offentliga rummet.

Det är viktigt för Kristina att inte visa sig sårbar eller svag inför samhället, ett tydligt exempel på detta är hennes rädsla att visa Karl Oskar att hon är halt när de först träffades. Hon låter honom inte se henne gå förrän hennes skada är läkt: "Hennes hälta var borta, och hon var inte längre rädd för att stiga upp och gå, när Karl Oskar såg det" (Moberg, 1950, s.25-26). Detta speglar Hirdmans teori om köns isärhållande, Kristina döljer sin svaghet eftersom det skulle kunna hitta den traditionella kvinnobilden. Hon anpassar sig till idén om den starka och uthålliga hustrun som inte ska belasta sin make (Hirdman, 2001). Efter att hon träder in i äktenskapet tillskrivs hon även en roll, där hon förväntas vara trogen sin man och anpassa sig efter äktenskapets roller. Där ska kvinnan föda barn och ta hand om hemmet, och männen ska ta hand om familjen och försörjningen (Hirdman, 1988).

Även i Poppes film (2021) finns denna aspekt, men Kristina framstår där som något mer självständig från början. Redan i scenerna ombord på skeppet ser vi en tydlig skillnad mellan bok och film när det gäller hennes roll i offentligheten. När prästen Petrus och hans fru Judit frågar om familjen vill följa med till Wisconsin, svarar Kristina ivrigt: "Gärna" med ett stort leende men Karl Oskar säger då "Tack, men vi ska till Minnesota" (Poppe, 2021, sek.21.50). Kristina ler lite men ser besviken ut.

Här illustreras den hierarkiska maktordningen, Karl Oskar tar det slutgiltiga beslutet. Kristina rättar sig efter honom utan protest. I boken får vi en liknande bild, men där är Kristina mer tveksam redan innan hon talar, medan i filmen vågar hon prata och visa sin åsikt innan hon sedan dämpar sig. Den moderna filmen skildrar Kristina som mer aktiv och viljestark än i originalböckerna.

En avgörande händelse i både boken och filmen är Kristinas konflikt med prästen och prästfrun. I Nybyggarna sker denna konflikt när makarna Olausson besöker Kristina och Karl Oskar för att få dem att ta avstånd från Ulrika. Kristina reagerar och ropar: "Nää! Nää! Nää! Allri! Allri!" (Moberg, 1958, s. 196-197). Detta är ett tydligt brott med den traditionella kvinnorollen, genuskontraktet bryts. Här tar Kristina plats i det offentliga rummet och går emot en auktoritet, något som tidigare varit Karl Oskars (männens) roll. Vidare i denna konflikt utbrister Olausson: "Du måste rätta din dåraktiga hustru, Nelson! Hon betar sej som om hon redan vore vilseförd... Hjälp oss att tacka henne te sans!" (Moberg, 1958, s.197) Karl Oskar vägrar, vilket utmanar normen, han låter Kristina tala för sig själv.

I filmen sker en motsvarande konflikt, men det är nu istället när Kristina försvarar sin dotter Lill-Märta som befinner sig i centrum. Efter att ha fått hjälp av ursprungsamerikaner och fått en mantel som gåva, reagerar Judit starkt med avsky, varpå Kristina svarar: "Hon behåller den om hon vill. Hör du inte vad jag säger, Judit? Märta bestämmer själv" (Poppe, 2021, sek. 2:07). Även i filmversionen finns det en del där prästen säger till Karl Oskar, han tycker att det är dags att han får tyst på Kristina. På detta svarar Karl Oskar att han inte kan det.

I både boken och filmen förväntas Karl Oskar kontrollera sin kvinna, Kristina. Prästen påpekar att hon är villfaren och uppmanas att hon ska tåga. Karl Oskars vägran visar på ett tydligt motstånd för den struktur som finns. I boken markerar han tydligare gentemot

Olausson, medan i filmen har han en mer passiv roll och Kristina tar en större roll i konflikten.

Vi kan se att filmen ger Kristina ännu mer agens än i boken. Hon står inte bara upp för sin vän, utan även för sin dotter och i förlängningen för rätten att själv bestämma över sina val. Hirdmans teori om isärhållanden mellan könen bryts här tydligt. Kristina agerar i offentligheten och på så sätt går hon emot den traditionella rollen. Hon utmanar även hierarkin genom att inte låta en man (prästen) och hans fru bestämma över henne, genom dottern. Märta ska få bestämma själv, trots att hon är ett barn.

Makarnas sätt att prata med varandra, i hemmet och i offentligheten skiljer sig åt. I filmen får vi se att Kristina är mycket kritisk till att flytta till Amerika. Hon visar en hård och ironisk sida när hon hånar det som Karl Oskar säger. "Har någon skrivit från Amerika och sagt att där ska Lill-Märta bli herrskapsfru kanske? Va?". Hon fortsätter med att säga "Du har ingen aning om vad Amerika är för nåt. Du vet ingenting"(Poppe, 2021, 05:10). Kristina står på sig och är tydlig med sina åsikter om Karl Oskars förslag. I denna scen utmanas ännu en gång de traditionella könsrollerna genom att ifrågasätta Karl Oskars beslut och kunskap om Amerika. Hon driver här sin egen ståndpunkt, och accepterar inte hans vision rakt ut. Hirdman beskriver att mannen är han som enligt genuskontraktet ska fatta beslut, och kvinnan ska anpassa sig (Hirdman, 2001). Här bryter Kristina både mot dikotomin och hierarkin.

Kristinas relation till Ulrika speglar hennes inre konflikt mellan norm och självständighet. På båten säger hon ifrån när det spridits löss ombord (Poppe, 2021, sek. 20.20). Hon gör det dock med en märkbar osäkerhet. Detta visar på att hon båda vill distansera sig och är osäker på sin egen position. Enligt Hirdmans teori om dikotomin försöker Kristina först upprätthålla normen, men hennes förändring blir tydlig när hon senare försvarar Ulrika inför prästen. Istället för att se Ulrika som en synderska, ser hon nu henne som en vän. Kristina säger med ett stort leende: "Hon är en mycket bättre människa nu. Mycket bättre. Ni kommer tycka om henne" (Poppe,2021, 01:33:3). Kristina bryter successivt med de traditionella kvinnliga idealen.

7.5 Kristna Kristina

Kristina i både böckerna och filmen är djupt präglad av sin tro, sina känslor och sin plikt som kvinna. I böckerna är det lite mer tydligt än vad det är i den nya filmen. I de båda versionerna skildras hennes inre kamp och de begränsningar som finns på olika sätt. Genom Hirdmans genusteori kan vi förstå hur könsrollerna konstrueras och hur maktförhållandena mellan kvinnor och män skildras i de två olika versionerna.

Kristinas öde i *Sista brevet till Sverige* och filmatiseringen från 2021 skildrar på olika sätt hur genusordningen påverkar henne och hennes relation till Karl Oskar. Både i romanen och filmen präglas hennes sista tid av kampen mellan rationellt tänkande och tro, där Karl Oskar representerar den praktiska och rationella sidan och Kristina själv drivs starkt av sin religiösa övertygelse och sin självbild som hustru och mor. Enligt Hirdmans teori är detta en tydlig återspeglning av den traditionella genusordningen. Mannen förväntas vara rationell och kvinnan styrs av känslor (Hirdman, 2001, s.19). Hirdmans teori menar att mannen är den som är komplett och kvinnan förblir ofärdig. Det finns två ingredienser som är återkommande, det är just rationalitet och irrationalitet. Rationaliteten tillhör mannen och kopplas samman med själ och förstånd. Kvinnan kopplas ständigt med det irrationella och känslan, kvinnor är känslostyrda. Själens trumfar ständigt känslan liksom mannen trumfar kvinnan (Hirdman, 2001, s.19).

När Kristina får beskedet om att en ny graviditet kommer att kosta henne livet reagerar hon starkt och utifrån det rådande genuskontraktet. Hon ser sig själv som oduglig och känner en enorm skam över att inte längre kunna vara en hustru för Karl Oskar fullt ut. I romanen uttrycker hon detta när hon säger att hon inte längre är duglig (Moberg, 1959, s.144). Karl Oskar drivs främst av sin rädsla att förlora sin fru och försöker övertyga henne att avstå från samliv, för att inte bli gravid igen. Efter tre månaders avhållande bestämmer sig Kristina för att ”vara hans hustru igen” (Moberg, 1959, s.149). Karl Oskar försöker övertala henne att det är en dålig idé, men hon menar att doktorn inte är allvetande, det är bara gud som kan bestämma över deras liv. ”Dä ä simpelt. Jag bryr mig int om doktaren. Jag förlitar mej på min Gud!” (Moberg, 1959, s.150). Karl Oskar försöker tala vett med Kristina: “Vi kan int våga

ditt liv” (Moberg, 1959, s.150). Efter ihärdigt övertalande av Kristina ger Karl Oskar med sig och deras samliv återväcks, efter några veckor är Kristina Gravid igen.

I filmen uttrycks denna konflikt annorlunda. När läkaren meddelar att Kristinas kropp är förstörd i underlivet reagerar Karl Oskar direkt genom att såga isär deras säng. En fysisk manifestation av det uppbrutna genuskontraktet. Samlivet ska upphöra för att rädda Kristins liv. Men i en senare scen får vi se Kristina betrakta Karl Oskar med åtrå, hon går över till hans säng och här skiftar perspektivet från plikt till lust. Det är inte längre en fråga om att vara en god hustru, utan hon har en egen fri vilja. Hon använder Karl Oskars egna ord från deras beslut om att emigrera ”Gud hjälper den som hjälper sig själv” (Poppe, 2021, 1h 50min). Detta speglar hur synen på kvinnans agens har förändrats. I romanen är detta en del som handlar om plikt och tro. I filmen har detta vänts till en fråga om hennes egna sexuella vilja. Detta blir ett bevis av en uppluckrad könsordning (Hirdman, 2001, s.38).

Kristinas död blir också en händelse som blir en brytpunkt av genuskontraktet. Efter missfallet förblir hon sängliggande och detta gör att familjen får ta över hennes sysslor. Det är främst de äldre barnen. Märta får sköta hemmet och Johan blir skickad på ärenden (Moberg, 1959, s.185-196). Det är fortsatt uppdelat att flickan gör hushållssysslorna och pojken det mer utåtriktade arbetet, men det är inte den vuxna kvinnan som gör det utan barnen. Även Karl Oskar får hjälpa till med hushållssysslor eftersom han vill hjälpa sin dotter. När han gör detta verkar han vara osäker på sin roll. Vid ett besök av Ulrika försöker han skamsat förklara varför han hjälper till. Ulrika ifrågasätter om han inte tycker att det är “dä ä skamlitt wörk för mansfolk?”. (Moberg, 1959, s.206). Detta tillfälle bryter mot genuskontraktet genom att en man utför sysslor förknippade med kvinnlighet. Det bryts även genom att Karl Oskar visar skam, detta är inte något som en man bör göra, skam hör till kvinnorna (Hirdman, 2001).

I filmen är detta mindre tydligt eftersom barnen i denna version är yngre. Något som har förändrats är dock platsen som Lill-Märta får. I filmen får hon en centralare roll. Det är hon som i filmen skriver det sista brevet och hjälper sin mor att säga farväl. Filmen avslutas med en hyllning till moderskapet, en text ”Till alla mödrar som vågar” visas på skärmen. Texten signalerar att filmen har ett fokus på genus, detta skiljer sig från romanerna. Boken framhäver

ett fortsatt genuskontrakt där rollerna inte förändras efter hennes död. I filmen är det istället Kristinas person som lyfts fram, ett modigt val, att hon valde sitt eget öde.

Hirdman menar att det som är manligt ofta värderas högre än det som är kvinnligt. I boken är detta tydligt i maktförhållandet mellan makarna Nilsson. Karl Oskar har en aktiv roll, som fattar beslut om utvandringen, arbete och hur familjen ska överleva. Kristinas plats är i hemmet och barnsängen. ”Hon kunde inte välja sitt öde. Hennes kropp, inte hennes vilja, avgjorde hennes framtid” (Moberg, 1956, s.561).

I filmen mildras även hierarkin, Kristinas lidande är mindre framträdande, vilket gör att könsrollerna inte blir lika skarpa. Hon får visserligen uppmaningen att inte få fler barn, men hennes sorg och kamp tonas ner. Dessutom får hon en mer aktiv roll i vissa scener, exempelvis i relationen med Ulrika, där hon vågar säga emot Karl Oskar ”Vi lämnar inte någon på gatan” (Poppe, 2021, sek.1:48:30). Filmerna ger henne alltså något mer handlingsutrymme än i boken.

Hirdman beskriver att kvinnor traditionellt kopplas samman med känslor och religion, medan män associeras med rationalitet och handlingskraft. Detta blir tydligt i boken, där Kristina ser livet som styrt av Gud. Karl Oskar är en man som tar ansvar för sitt eget öde. En central diskussion mellan dem uppstår i slutet av Nybyggarna, där Karl Oskar frågar: ”Vi gjorde rätt, när vi utflöttade? Eller va tror du om’at, Kristina?” (Moberg, 1956, s.585). Kristina svarar att det inte var deras val utan något Gud förlagt dem. Karl Oskar avfärdar detta och menar att beslutet var hans eget. Här ser vi en tydlig uppdelning, Karl Oskar tar makten över sina handlingar, medan Kristina underordnar sig en högre vilja, Gud. Denna uppdelning mellan makarna återkommer på olika platser i berättelsen. När Kristina vill att de ska lita på Gud, menar Karl Oskar att Gud hjälper de som hjälper sig själv. Han vill inte ställa sig under någon, inte ens Gud.

I början av berättelsen brinner deras förråd ner på gården, efter detta visar Karl Oskar en tydlig skepsis mot kyrkan. Det är inte förrän hans dotter är döende som han faller in i bönen. Detta visar att han inte enbart är rationell utan att även han söker sig till högre makter i svåra stunder. I filmen tonas deras tydliga meningsskillnader om Gud ner delvis. Kristina

framställs som en troende kvinna, men hon är också en stark och handelskraftig kvinna. I scenen med branden i filmen hjälper hon Karl Oskar att försöka släcka elden (Poppe, 2021, sek.45:30). Vid deras ankomst till Amerika spänner hon blicken och samlar sig, på något sätt visas det att hon har en inre beslutsamhet att hon ska klara av denna prövning (Poppe, 2021, 1:10:15).

Ett exempel som dock pekar emot bilden av henne som stark är när Karl Oskar ifrågasätter prästen Petrus angående hans utlåtande om att endast pojkar ska få gå i deras gemensamma skola. "Vad fan ska det betyda?", säger Karl Oskar och Kristina viskar uppmanade "Karl Oskar". Prästen säger då "Kvinnorna i församlingen bör tåga, ty de har inte rätt att tala och ska underordna sig, såsom lagen säger". Detta blir som ett svar på varför flickorna inte behöver lära sig engelska samtidigt som en tillrättavisning mot Kristina som försökte uppmana Karl Oskar. Kristina hyser stor respekt gentemot prästen och prästfrun och vill följa det de säger. Detta går hand i hand med hennes starka tro på Gud. Skillnaden mellan de två versionerna visar hur genuskontraktet kan tolkas beroende på tidsandan. Mobergs original hade en tyngdpunkt i familjen och Kristinas plikt. Filmen ger Kristina en självständig och modernare röst.

7.6 Den framstående kvinnan

I böckerna och filmatiseringen från 1970-talet har Kristina en repgunga i deras hem som hon tycker mycket om. "I sitt sinne var hon ännu ett barn. Hon tyckte mycket om att åka repgunga." (Moberg, 1950, s.25). I den äldre filmen om utvandrarerna får vi även se hur hon sitter och gungar. Denna barnsliga egenskap som Kristina har är det vanligt att just män tilldelar kvinnor, säger Hirdman i en intervju (Wicklin, 2019). Hirdman (2003, s.33) delar även ett citat från Lombroso som påstår att jämfört med mannen förblir kvinnan infantil genom livet. I den moderna filmen finns gungan inte med vilket kan vara ett aktivt val för att Kristina i stora drag framställs som mer vuxen och kvinnlig i kontrast till böckerna där hon är mer flickaktig och barnslig.

Denna likställning med en kvinna och ett barn finns även med i boken *Invandrarna* när paret Nilssons dotter Lill-Märta försvinner. I boken är hon ett litet barn på tre år och när paret ska

kliva på en ångbåt för att åka till nästa destination är hon borta. Karl Oskar tar på sig skulden för Lill-Märtas försvinnande och är mycket förtvivlad över det. "Ja...Felet ä mitt! Bara mitt...!" (Moberg, 1954, s.141). Kristina bryter ihop och Karl Oskar försöker få stopp på båten men talar inte engelska och blir därför inte hörd. I boken slutar Kristina att leta när hon blir trött. "Men Kristina hade sjunkit ner på en trälåda bland godset, hon orkade inte mer" (Moberg, 1954, s.142). Karl Oskar fortsätter söka med blicken och ser tillbaka på sin hustru som sitter "uppgiven" och "skakande av snyftningar" (Moberg, 1954, s.143). Räddningen kommer då Karl Oskar hör en röst han känner igen, det är Ulrika som ilsket skriker. "Vet hut, manfolk på skeppet! Ska I fara frå mej?" (Moberg, 1954, s.144). "Djävla manfolk! Sätt ut gångbrädan fort, era latstockar" (Moberg, 1954, s.144). Ulrika bär på Lill-Märta. De båda hade tagit sig till ett morällträd en bit bort från skeppet. I boken beskrivs händelsen på följande vis: Däkan sto ve ett trä därborte, upplyste Ulrika. Hon åt på morällena. Alldeles nära stranden hade Ulrika sett en hel dunge av morällträd, fulla av bär, och då hon trott att det skulle dröja en god stund ännu, innan deras båt gick, hade hon gått dit för att smaka på dem, för hon blev ju så törstig i värmen. Och där stod redan den här barnungen som också var bärtörstig, för hon hade sprungit till träden före henne: Hon stod och försökte ta ner bär. Flickungen räckte inga förstås, hon var för liten, men Ulrika hade plockat ner ett par händer åt henne. Ungen ville ha flera bär, och hon hade spjärnat emot värre, när hon bar henne med sig tillbaka (Moberg, 1954, s. 144). Detta blir känslösamt för föräldrarna, speciellt Karl Oskar som griper Ulrikas hand, oförmögen att tala. "Karl Oskar grät osynligt på detta sätt - han grät som en man" (Moberg, 1954, s.145).

I boken blir räddningen av Lill-Märta en slumpartad händelse. Båda två har gått iväg för att äta bär och råkar missa att båten är redo för avgång. Ulrikas aktion likställs med Lill-Märtas då de båda vandrat från båten på grund av mindre vetande. När Ulrika upptäcker detta misstag bär hon med sig barnet och skriker för att få komma ombord. Denna version av händelsen visar till viss del isärhållandet mellan könen som Yvonne Hirdman tar upp som en del av sin genusteori (Hirdman, 2001). Ulrikas handling är inte ett aktivt beslut om att göra ett hjältedåd (att rädda flickan) utan det händer snarare på grund av slumpartade omständigheter. Föräldrarna som står maktlösa och Kristina som bara gråter förstärker bilden av att kvinnan är känslomässigt sårbar. Karl Oskar försöker stoppa båten men lyckas inte. Trots att han inte lyckas är det mannen som agerar och ska behålla rationaliteten även om situationen är krävande. Den manliga karaktären förknippas med behärskning och bryter inte samman på samma sätt som den känslösamma kvinnan, Kristina. I filmen är det markanta

förändringar som skett från boken. Lill-Märta är inte en liten flicka i filmen utan snarare mellan 10-12 år. Sällskapet ska resa med tåg och inte båt. Ulrika har inte en passiv roll och det är ingen slump som gör henne till hjälte. I filmen har hon en egen agens och gör ett aktivt val att kliva av tåget och hitta Lill-Märta trots att det gjort sig klart för avgång och sakta börjat rulla. Hon tar kontroll över situationen och gör att flickan kommer på tåget. Hon skriker åt konduktören och kräver att tåget ska stanna. Detta bryter mot dikotomin, då det är en kvinna som tar initiativ. Detta är något som traditionellt tillskrivs män. För att följa dikotomins regler hade det snarare varit Karl Oskar (man) som varit hjälten och räddat flickan. Att kvinnan (Ulrika) höjer rösten och ställer krav åt en man (konduktören) går emot den historiska bilden av kvinnor som ska vara tysta och inte utmana auktoriteter. Denna aktion där hon skriker öppet bryter tydligt mot den traditionella underordningen av kvinnor (Hirdman, 2001).

Händelsen leder till en förändring i relationen mellan Kristina och Ulrika både i boken och filmen. Kristina med sina djupt grundade moraliska värderingar ser från början Ulrika som smuts och vill inte beblanda sig med henne på grund av hennes yrke som prostituerad. Efter Ulrikas hjältedåd bryts denna bild något och Kristina erkänner att hon dömt Ulrika på fel grunder. Detta speglar en viktig aspekt i könsrollernas förändring. Från att komma från Sverige där kvinnorna hölls isär av moraliska skäl blir det annorlunda i Amerika där det finns möjlighet för andra normer. I filmen inser Kristina att Ulrikas värde inte bestäms av det förflutna utan av hennes handlingar och moral. Enligt Hirdmans teori förändras könsnormer över tid och i olika samhällskontexter (Hirdman, 2001). I Småland var Ulrika stämplad från början, men i och med flytten får hon nu möjlighet att ändra synen på sig. I filmen syns Karl Oskar i bakgrunden av denna scen men fokus ligger på Kristinas sökande efter Lill-Märta som inte upphör för att hon är trött. Den moderna filmen ger alltså mer utrymme för kvinnornas del i denna scen än vad boken gör där scenen beskrivs ur Karl Oskars perspektiv.

Det finns ett tillägg i filmen som vi inte ser spår av i böckerna. På resan till Amerika köper Karl Oskar en bok för att lära sig engelska. Lill-Märta visar stort intresse för boken och vill gärna sitta med honom och läsa. Vi får vid flera tillfällen se Karl Oskar som mer liberal i sin tro och när det kommer till traditioner än vad Kristina är. Detta kan förklaras med genuskontraktet då mannen är sin egen herre och litar på sig själv medan kvinnan inte har samma tro på sig själv och i detta fallet klamrar sig fast vid Gud för vägvisning. Konflikten kring Lill-Märtas skolgång tar sin början när den svenska församlingen som Karl Oskar och

Kristina tillhör i Amerika bygger en skola i närheten av där de alla bor (Poppe, 2021, 1:46:05). Den protestantiske prästen Petrus och hans hustru Judit kommer gående. “Åh, vilken ståtlig skola det kommer bli. Om ni fortsätter i den här takten så kan pojkarna börja i skolan redan till våren”, säger Petrus vilket får Lill-Märta att reagera. Hon frågar om det bara är pojkarna som ska få gå i skolan. Kristina säger till Märta att hon inte får tala på det viset. Detta visar på den stora respekt som Kristina hyser mot prästen. Prästens svar blir att flickorna får läsa katekesen med Judit. Då ifrågasätter även Karl Oskar prästens uttalande. “Alla ska väl lära sig att skriva?”. Detta visar även på att Karl Oskar är mer redo att följa de amerikanska normerna än vad Kristina är. Hon är mer bunden till sitt hemland Sverige och de seder som finns där. Prästen ger ett luddigt svar vilket Karl Oskar också ifrågasätter på ett plump vis. Kristina försöker förmana honom. “Kvinnorna i församlingen bör tåga, ty de har inte rätt att tala”, säger prästen som blir ett svar på Karl Oskars fråga och en hänvisning till Kristina som inte har rätt att säga åt sin man. Här ser vi tydligt hierarkin i genuskontraktet där kvinnan ska följa vad mannen säger och helst inte uttrycka sig (Hirdman, 1988). Karl Oskar tycker att både “boys and girls” ska få gå i skolan. Här tar alltså konflikten fart mellan Karl Oskar och Kristina angående Lill-Märtas skolgång. På vägen hem från bygget säger Karl Oskar att han ska sätta barnen i “common school”. Common school var en skola där de blandade flickor och pojkar för att det inte fanns ekonomi nog att dela upp barnen och ha flera lokaler och lärare. “Och det bestämmer du?”, frågar Kristina. Karl Oskars svar blir ett klart och tydligt “Ja, det bestämmer jag”. Här syns även en konflikt inom Kristina där hon, enligt Gud, ska lyda sin man men om mannen går emot det Gud vill, vem ska hon då lyda? När Karl Oskar ska köra barnen till skolan slutar det med att Lill-Märta får kliva ner från hästvagnen och stanna hemma för att Karl Oskar vill möta Kristina i hennes åsikt. Detta leder till att Lill-Märta blir mycket upprörd och skriker på både sin mor och far. Kristina ger Lill-Märta en örfil efter att barnet skrikit att hon hatar henne och sedan rymmer hon in i skogen. Detta tillägg i filmen får mycket speltid och skildrar nyanser från det moderna samhälle den är tillkommen i. Tillägget leder till reflektion och ifrågasätter varför pojkar och flickor inte ska ha samma rättigheter.

8. Diskussion

Denna studie har undersökt hur karaktären Kristina framställs i Vilhelm Mobergs utvandrarsvit och även i Erik Poppes film *Utvandrarna - sista brevet till Sverige* från 2021. Fokuset låg på att genom analyser av både karaktärer och scener kunna applicera Yvonne Hirdmans genuskontrakt och genusordning. Frågeställningarna som skulle besvaras var:

- Med fokus på Kristina, hur struktureras genusordning, genuskontrakt och maktförhållanden i verken?
- Finns det likheter och skillnader i hur karaktärerna framställs i de olika verken?

Innan vi påbörjade arbetet tänkte vi att det skulle vara stora skillnader mellan genusordningen i böckerna och filmen. Det är verk som kommer från två olika tider där mycket har hänt, speciellt med fokus på genus. Under tiden som originalet utspelar sig, är Sverige präglad av ekonomisk otrygghet, flera år av missväxt och ett starkt religiöst påtryck. Originalverken skrevs under en tid där Sverige genomgick en efterkrigstid. Åren som följer från 1960-talet och framåt genomgår Sveriges befolkning och främst kvinnorna stora förändringar. Ökad tillgång till preventivmedel, bättre sjukvård, laglig abort och större möjligheter för kvinnorna att arbeta och inte enbart ta hand om barnen. Under 2000-talet sker jämställdhetsreformer, #metoo-vågen slår igenom och en ökad medvetenhet om kvinnors rättigheter har omformat diskussioner kring kön och makt.

I och med dessa stora samhällsliga förändringar som skett mellan 1950-talet till 2021, tänkte vi att skillnaderna skulle vara stora. Detta var även vår åsikt efter första gången vi såg filmen. Efter närmare analys märkte vi att det var mer komplext. Det finns en tydlig hierarki och dikotomi i böckerna såväl som i filmen men det finns även delar som bryter det. Vi märker av att filmen är utformad för en modern publik, hela filmen är gjord utifrån Kristinas perspektiv. Det är Kristina som är den stora huvudrollen och får störst plats i form av speltid och perspektiv. Både i böckerna och i filmerna är det Karl Oskar som tar de stora besluten men han är ofta inlyssnande till vad Kristina tycker vilket talar emot genusordningen.

Mycket av originalberättelsen försvinner i den nya filmen. Det är helt naturligt att en filmadaption på 2 timmar och 28 minuter inte kan innehålla lika mycket som fyra böcker på ungefär 500 sidor vardera. Många av de karaktärer som får mycket plats i boken är borttagna i filmen, exempelvis Karl Oskars bror Robert, hans bästa vän Arvid och Kristinas morbror, Danjel. Den medresenär som dock får behålla sin roll är Ulrika som blir Kristinas bästa vän.

Det är Kristinas perspektiv vi får följa och därav valde man att ha med den karaktär som är viktigast för hennes karaktärsutveckling. Det kvinnliga perspektivet genomsyrar hela filmatiseringen från 2021 och som tittare får vi ta del av kvinnornas upplevelser och tankar. Ett exempel som speglar dagens genuskurs är Lill-Märtas skolgång. Detta är ett tillägg som inte finns med i böckerna och därför finns ingen referens att utgå ifrån vid filmskapandet. Regissören Erik Poppe säger i ett "behind the scenes" klipp att han ville göra filmen relevant för nutiden. Producenten Fredrik Wikström Nicastro säger i samma klipp att syftet med filmen var att visa Kristinas perspektiv (*Utvandrarna - Kristinas berättelse*, 2022). En kvinnas perspektiv på utvandringen till Amerika. I filmen upplevs en annan dynamik än i böckerna. Bokens ständiga fokus på plikt och regler är inte lika tydliga. Kristina har en röst på ett annat sätt. Även om hon i boken tycker och tänker, tar sig dessa tankar sällan ut i det offentliga rummet. I böckerna får vi genom intradiegetiskt berättande höra tankar från alla karaktärer men i filmen hör vi endast Kristina som reflekterar mycket om hemmet Sverige och hon kopplar mycket av sig själv till Sverige. Exempelvis säger hon angående sitt astrakanträd från Sverige att man inte bara kan dra upp rötterna och flytta det någon annanstans, det klarar det inte.

Teorin vi valde, Hirdmans genusordning, fungerade bra för att nå våra resultat. Hirdmans teori är en av de mest inflytelserika inom genusforskningen och har använts för att analysera allt från arbetsmarknad till olika medier och utbildning. Det som framkom om karaktärerna och olika situationer gick att koppla till Hirdmans teorier om genus. I och med att hon tar upp många exempel från förr, då genuskontraktet varit tydligare än vad det är idag, blev det mycket konkret för oss som utgick från en berättelse som utspelar sig på 1800-talet. I en mer modern berättelse hade det kunnat vara svårare att hitta konkreta exempel som speglar hennes teorier.

Aspekt	Originaltexterna	Filmen från 2021
Dikotomin	Tydliga könsroller. K-O fattar alla beslut, Kristinas roll är att ta hand om hemmet och familjen	Mer upplösta könsroller. Kristina får större handlingsutrymme och aktivt deltagande i filmen.
Hierarki	K-O är huvudpersonen och driver berättelsen framåt i många delar av boken.	Här är det brutet, Kristina står i centrum. Hennes historia är vad som driver filmen framåt..

Aspekt	Originaltexterna	Filmen från 2021
	Andra män som Robert och Danjel tar också stora roller.	
Genuskontraktet	Det traditionella kontraktet. Kristina som traditionell kvinna, lojal, mor, tar hand om hem.	En mer modern skildring finns här av Kristina, mer självständig, komplex karaktär och mer agens.

Även om vi anser att denna metod fungerade väl för vår studie finns det en del kritik mot teorin. Den vanligaste kritiken är att teorin är för statisk, kritikerna menar exempelvis att normer som Hirdman tar upp i teorin är rörliga och förändras. En norm som var aktuell vid en tidpunkt, är möjligen inte det efter 10 år. En annan kritik är att det är för stort fokus på maktförhållanden mellan män och kvinnor. Med detta menas att det finns andra aspekter som intersektionalitet, klass, etnicitet, sexualitet och andra faktorer som också spelar in. Trots detta är det en mer central modell för att förstå hur kön och makt fördelas i samhället och varför vissa förändringar sker långsamt. Värt att nämna är även att det tidigare lyfts att normerna och könsrollerna som finns i böckerna om utvandrarerna är mer baserade på Mobergs perspektiv under tiden de skrevs, alltså kring 1950-talet. Detta är något som Liljestrand (2009) diskuterar i den biografi han skrivit om Moberg. Med hjälp av exempel från Hirdman har vi försökt förtydliga hur könsrollerna sett ut under historien men enskilda citat är inte nog för att säkerställa hur relationen mellan män och kvinnor såg ut, studien baseras på de generella normerna som följt män och kvinnor åt sen långt tillbaka.

Utöver Hirdmans teori har vi använt oss av Ekholms epikanalys när vi läste och analyserade böckerna och Sikovs filmiska begrepp när vi analyserade filmen. Ekholms epikanalytiska begrepp var behjälpliga exempelvis när vi analyserade hur historien om de olika karaktärerna berättades då det skiftar mellan hetero-extradiegetiskt berättande och homo-intradiegetiskt. Begreppen synliggjorde skillnaden mellan den externa berättaren och när karaktärer exempelvis tänker något. Exempel där vi använde Sikovs förklaringar vad vid analys av kamera och distans mellan subjekt. För att följa hur kameran till största delen följer Kristinas perspektiv i filmen och att utläsa att många närbilder görs av henne. Innan studien trodde vi att det skulle finnas större användning av dessa teorier. Genom arbetets gång insåg vi att dessa begrepp och teorier mest var användbara för oss själva, mer än i själva resultatet.

Vår studies resultat stämmer överens med Hanna Karlssons (2021) studie, där hon analyserar genus och etnicitet i filmatiseringarna av *Utvandrarna*. Karlsson fann att kvinnor ofta framställs som mer kärleksfulla medan männen har mer praktiskt lagda roller. Karlssons studie lyfter också frågan om skolan, där liknande resultat har framkommit. I den nya filmatiseringen adderas som sagt scenen där Lill-Märta får börja skolan, vilket inte finns med i böckerna. Det speglar den moderna synen på utbildningens betydelse för flickor och förstärker det kvinnliga perspektivet i den nya filmen. Både våra och Karlssons resultat visar dock att könsroller fortfarande är närvarande i den moderna filmversionen av *utvandrarna*.

Den genomförda studien har betydelse för vårt kommande arbete som lärare eftersom den belyser genusstrukturer som återspeglas i litteratur och film. Dessa medier används ofta i undervisningen och det är viktigt att förstå och analysera hur könsroller konstrueras. Detta kan användas som verktyg för att arbeta med ett mer medvetet och jämställt perspektiv i klassrummet. Det visar också vikten av att granska och diskutera äldre och nyare verk utifrån ett genusperspektiv, vilket kan bidra till en djupare förståelse hos eleverna. Eftersom skolan har ett uppdrag att främja jämställdheten och kritiskt tänkande är det väsentligt att lärare kan identifiera och diskutera genusordning och maktstrukturer i olika texter och medier. Studiens resultat understryker även att historiska och kulturella kontexter påverkar hur genus skildras, vilket kan ge elever nyanserad förståelse av både litteratur men även av samhällets utveckling. Studiens resultat visar att genusordningen finns med i den litteratur vi läser och de filmer vi ser. Det är viktigt att synliggöra könsroller i äldre samt nyare verk och diskutera dem. Att Poppes version utgår från det kvinnliga perspektivet säger något om vår nutid. Filmen avslutas med en dedikation som lyder: "Till alla mödrar som vågar".

Referenslista:

A. William & Å. Arping. (2014). *It's complicated - förhållandet mellan litteraturvetenskap, genus, estetik och samhälle*.

https://www.researchgate.net/profile/Asa-Arping-2/publication/351136729_It%27s_complicated_-_forhallandet_mellan_litteraturvetenskap_genus_estetik_och_samhalle/links/6225e9dba39db062db878597/Its-complicated-foerhallandet-mellan-litteraturvetenskap-genus-estetik-och-samhaelle.pdf?origin=publication_detail&_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7I

Azimi, S. (2023). *Studie: stereotypa könsroller frodas på film*

<https://www.abo.fi/nyheter/studie-stereotypa-konsroller-frodas-pa-film/>

Eidevall, G. (2025). *K A Vilhelm Moberg*. [K A Vilhelm Moberg - Svenskt Biografiskt Lexikon utvandarna.pdf](#)

Ekholm, C. (2019). *Epikanalys: en kort introduktion*. (Första upplagan). Malmö: Gleerups.

Franzén, E.C. (2001). *Att bryta upp och byta land*. Stockholm: Natur och kultur.

Hirdman, Y. (1988). Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Tidsskrift för genusvetenskap*, 9 (3), 49-63.

<https://publicera.kb.se/tgv/article/view/5365/4831>

Hirdman, Y. (2001). *Genus: om det stabila föränderliga former*. (1. uppl.) Malmö: Liber.

Hirdman, Y. (2003). *Genus: om det stabila föränderliga former*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.

Historiskan.se. (2020). *Historiskan*.

https://historiskan.se/webshop/historiskan-4-2020/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR2CayQkPXjN6GkNRpKAn2R4E4-ptK1GXHSQgNHOHj5cJsGsJqh8rlr79P8_aem_dV66fvpRi9Uyu0jsos1YNA

Karlsson, H. (2021). *Utvandrarna, förr och nu - en jämförande studie om genus och etnicitet i filmerna*

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1632853/FULLTEXT01.pdf>

Liljestrand, J. (2009). *Mobergland - personligt och politiskt i Vilhelm Moberg Utvandrarserie*
<https://lucris.lub.lu.se/ws/files/5576782/1502751.pdf#page8>

Moberg, V. (1950). *Utvandrarna*. Albert Bonniers förlag

Moberg, V. (1954). *Invandrarna*. Albert Bonniers förlag

Moberg, V. (1959). *Sista brevet till Sverige*. Albert Bonnier förlag

Moberg, V. (1956). *Nybyggarna*. Albert Bonniers förlag

Poppe, E. (Regissör). (2021) *Utvandrarna* [Film]. [Utvandrarna – Hyr eller köp och streama hos SF Anytime](#)

SF Studios. (16 Januari, 2022). *Utvandrarna - Kristinas berättelse* [Video]. YouTube.
[UTVANDRARNA | KRISTINAS BERÄTTELSE.](#)

Sikov, E. (2020). *Film Studies*. New York: Columbia University Press.

Widerberg, N. (2017). *Utvandrarna* [Utvandrarna \(1971\) - SFdb](#)

Wikipedia.org (2025). *Kristina från Duvemåla*
https://sv.wikipedia.org/wiki/Kristina_från_Duvemåla

Wicklin, M. (13 september, 2019). Yvonne Hirdman - nu ska ni få se vem ni har gett er på [podcast]. Sveriges radio.
https://open.spotify.com/episode/2PrScka3LUuxa5fyT9JqyG?si=_hmILnnFS6yWdCpzoL85TQ